

Какво и как влияе на дезинформацията и фалшивите новини?

Представяне на данни от анкетно проучване сред граждански организации – бенефициенти по Фонд Активни граждани България

Четвърта годишна среща на
Фонд Активни граждани България
30.11.2022 г.

Фондът се управлява от:

Анкетата е проведена в периода 15.11 – 25.11.2022 г. във връзка с подготовката на четвъртата годишна среща на [Фонд Активни граждани България](#) на тема: **“Ролята на гражданските организации за борба с дезинформацията и за подобряване на медийната грамотност”**.

Автор на доклада:

Боян Захариев, [Фондация “Институт Отворено общество - София”](#)

Този документ е създаден с финансовата подкрепа на Фонд Активни граждани България по [Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство](#).

Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Фондация “Институт Отворено общество - София” при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на Фонд Активни граждани България.

Профил на аудиторията

Анкетата е попълнена от общо 97 участници, представители на граждански организации, т.е. от преобладаващата част от аудиторията на годишната среща на програмата.

Тъй като темата на срещата е трудна и противоречива във въпросника сме дали възможност да бъде оценено влиянието върху разпространението на дезинформацията и фалшивите новини на голям брой фактори, които обичайно се коментират от изследователи, експерти и практики.

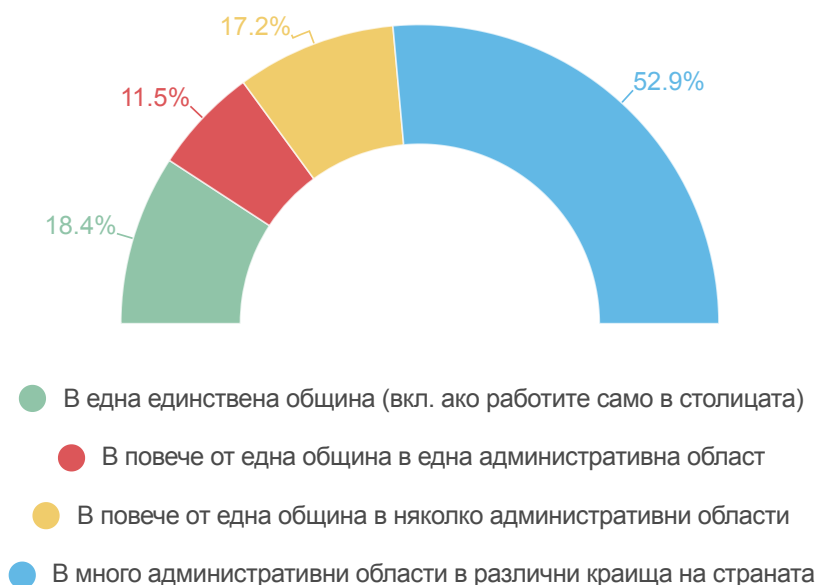
Поради това, че оценката на много от факторите е нееднозначна сме дали възможност влиянието им да бъде оценено както като позитивно, негативно или неутрално (“факторът няма отношение към дезинформацията и фалшивите новини”).

Освен това, отново поради сложността и противоречивостта на темата сме дали възможност за въздържане от конкретен отговор, чрез „не мога да преценя“ и „въпросът не е достатъчно ясно формулиран“.

Половината от участващите в срещата организации работят на много места в България – в различни общини в административни области от различни краища на страната. Още приблизително една трета от организациите работят в повече от една община, макар и не в отдалечени едно от населени места в страната.

Приблизително 1/5 от участващите организации работят само в една община, това включва и организациите, които работят в столицата.

Графика 1: Вашата организация работи в (отбележете един отговор).

Графика 2: Вашата организация работи активно в сферата на (отбележете всеки верен отговор)?

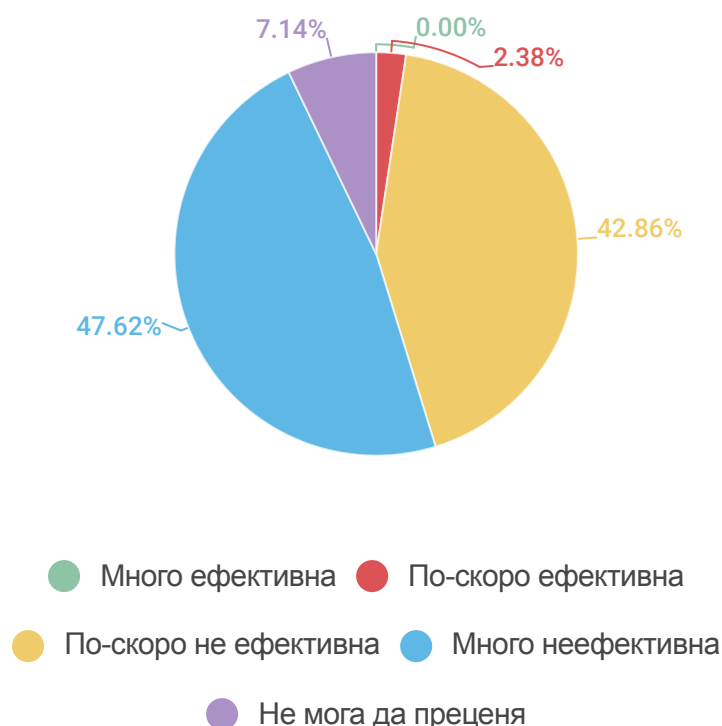

Малко под една пета от участващите организации не работят активно в сфери, свързани с темата на срещата. Повече от две трети от участващите организации работят активно за подобряване на гражданското образование. Над една пета работят активно за повишаване на медийната грамотност, а една трета участват активно в борбата с дезинформацията.

Оценка на ефективността на регулацията и институциите в България и на ролята на гражданските организации при противодействието на дезинформацията

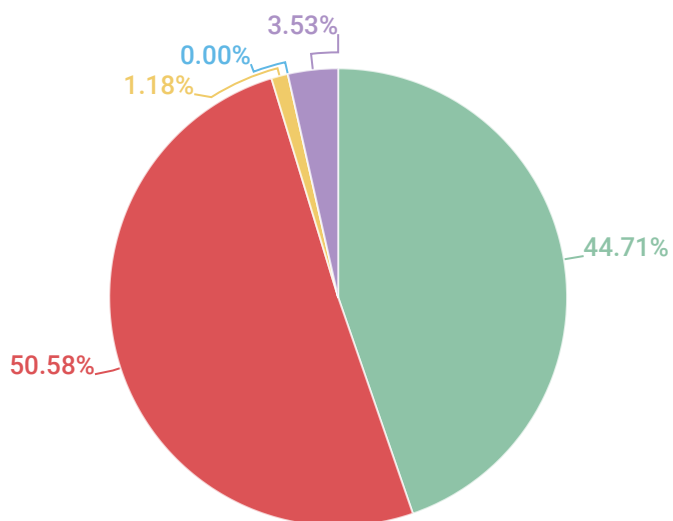
Аудиторията е почти изцяло скептично настроена спрямо ефективността на регулацията и институциите в България при противодействието на фалшивите новини и дезинформацията.

Графика 3: Как бихте оценили ефективността на регулацията и институциите в България при противодействието на фалшивите новини и дезинформацията?

Аудиторията, която се състои предимно от неправителствени организации съвсем очаквано вижда важна роля за гражданските организации в противодействието на фалшивите новини и дезинформацията.

Графика 4: Как бихте оценили ролята на гражданските организации в противодействието на фалшивите новини и дезинформацията?

- Много важна
- По-скоро важна
- По-скоро не е важна
- Никак не е важна
- Не мога да преценя

От какво и как се влияе разпространението на дезинформацията?

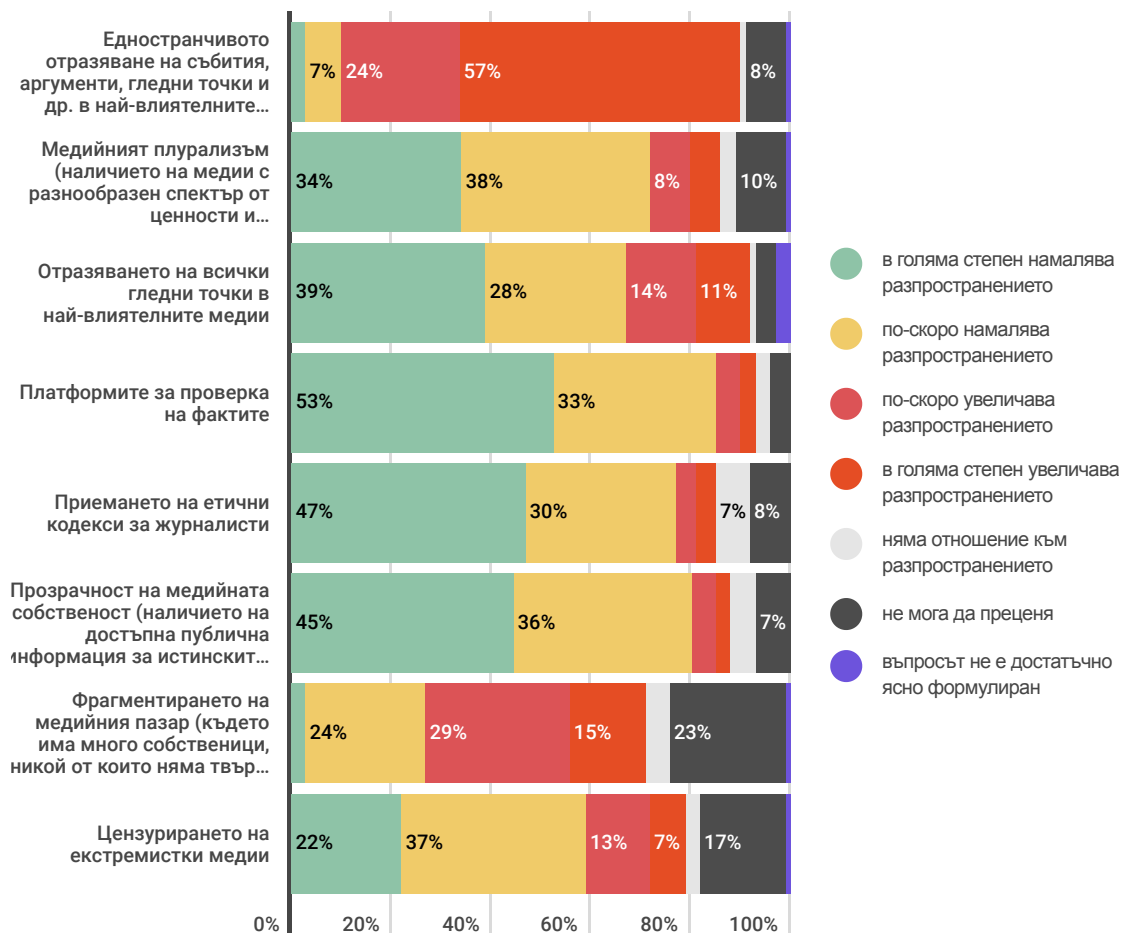
Целта на този блок от 26 въпроса, които представляват ядрото на въпросника е да улови убежденията и нагласите на аудиторията относно влиянието, което различни обществени феномени и практики имат върху дезинформацията и разпространението на фалшиви новини. Всички въпроси са насочени към феномени и практики, чието влияние върху дезинформацията и фалшивите новини по принцип е било обсъждано от изследователи, експерти и практики.

По много от въпросите, нашата аудитория заема категорични позиции. Трябва обаче да се има предвид, че част от мненията и позициите, застъпвани от тази като цяло много експертна аудитория не е задължително да се възприемат като толкова безпорни в средата на „голямото общество“. Имайки предвид именно това, в краткия

анализ сме оставили провокации за размисъл включително по „безспорните“ тези. Трябва да отбележим, че безпорността на част от тях се поставя под съмнение не само от хора с различна ценностна ориентация и възгледи, а и например от изследователи и експерти, които подозират, че част от общоприетите рецепти за борба с дезинформацията са наивни в своя оптимизъм.

Отговорите на въпросите за това от какво и как се влияят дезинформацията и фалшивите новини разделихме на четири групи. Групите са флуидни и някои категории (отговори) лесно биха намерили място в повече от една група. Например „гражданската журналистика“ може да се разглежда и като медийна практика и като форма на гражданско участие.

**Графика 5. От какво и как се влияе разпространението на дезинформацията:
Медийна регулация и медийни практики**

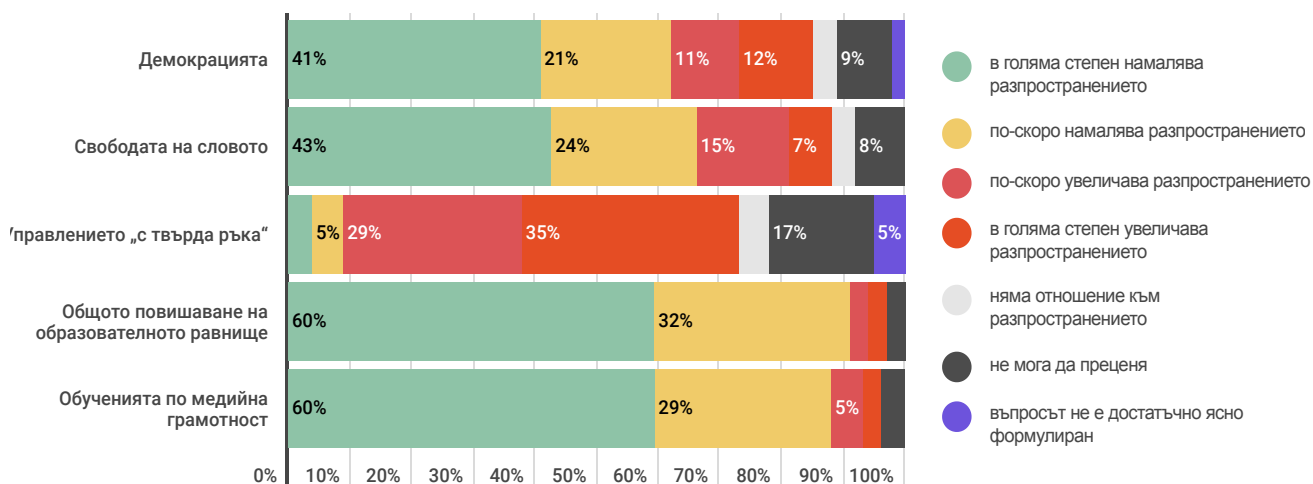

За повечето категории в раздела „Медийна регулация и медийни практики“ аудиторията в голямата си част споделя категоричното мнение, че те влияят възпиращо върху разпространението на дезинформация и фалшиви новини. Тук влизат медийният плурализъм (дефиниран като наличието на медии с разнообразни ценности и журналистически практики), отразяването на богатство от гледни точки, създаването на платформи за проверка на фактите, приемането на етични кодекси за журналисти и прозрачната медийна собственост.

С голяма подкрепа се ползва и цензурирането на екстремистки медии – нещо, с което не би се съгласил например новият собственик на една от най-големите социални мрежи Илон Мъск.

Оценката за ролята на фрагментирането на медийния пазар е противоречива, а отношението към едностранчивото отразяване на събития и аргументи в медиите е изцяло негативно, що се отнася до ролята му за разпространението на дезинформация. Тук трябва да отбележим, че обществени феномени като пандемията от Ковид-19 повдигнаха в България и други страни въпроса дали най-влиятелните медии, и особено обществените медии, трябва да дават трибуна на маргинални гледни точки, които застъпват тези, неподкрепени от науката или основни институции или най-малкото, заемащи периферно място сред мненията на специалистите.

**Графика 6. От какво и как се влияе разпространението на дезинформацията:
Форма на управление и институционален ред и образование**

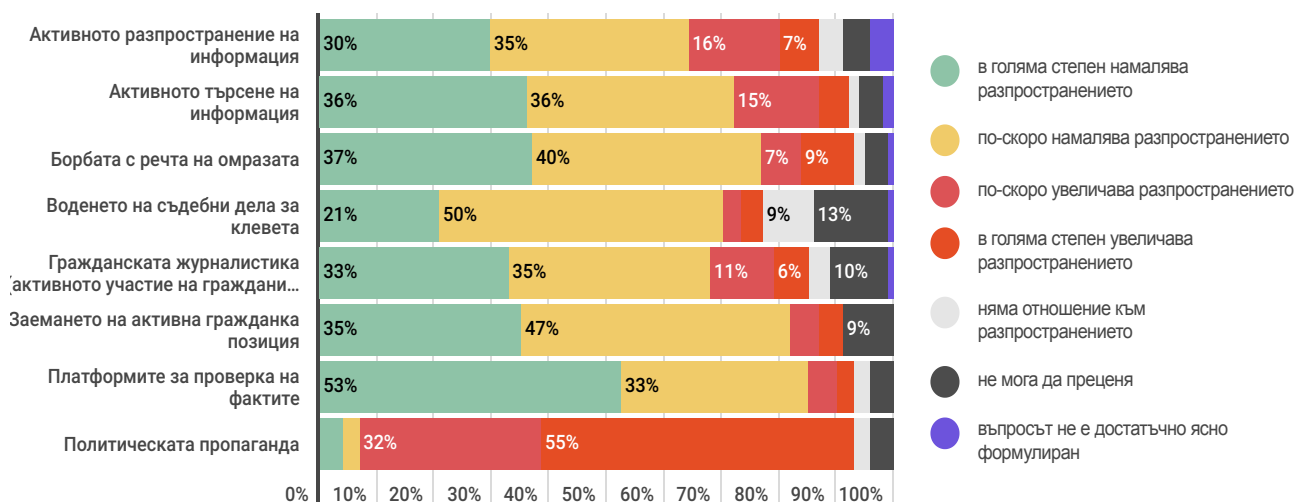

Оценката на приноса на конкретни форми на управление с характерните за тях институции демонстрира силното убеждение на аудиторията, че демокрацията с конституционно гарантирана свобода на словото би трябвало да има ясни и безспорни предимства в борбата с дезинформацията пред авторитаризма и други недемократични форми на управление.

На този фон, разбира се, се нуждае от обяснение сериозното разпространение на дезинформация и фалшиви новини в почти всички демокрации по света, включително в България. Вероятно това може да стане предмет на предстоящите дискусии.

Аудиторията почти без изключения вярва в ролята на образованието и обучението за справяне с дезинформацията. Тук от обяснение биха се нуждаели примерите за автокрации с институционализирани механизми за дезинформация, които имат доста образовано население, както и примерите за безспорно „успешни“ дезинформационни кампании и масови истерии около несъществуващи или неверни „факти“ в демокрации, които заемат водещи позиции в образованието. Такива примери, може да са по-редки, но все пак съществуват.

**Графика 7. От какво и как се влияе разпространението на дезинформацията:
Гражданска, медийна и информационна активност**

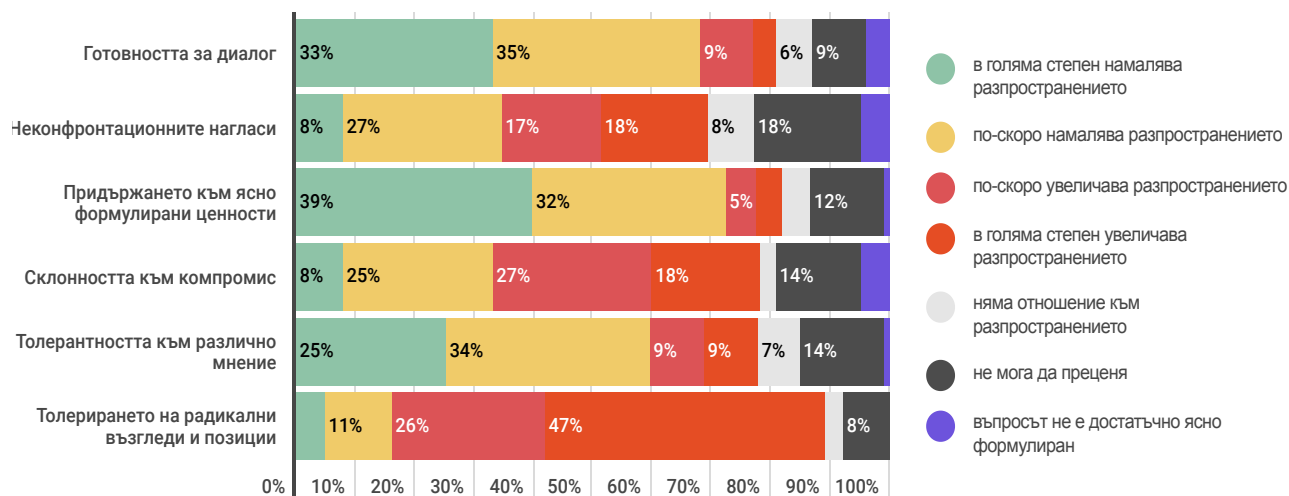
Всички категории, включени в раздела за гражданска, медийна и информационна активност, с едно единствено изключение, са оценени от аудиторията като спомагачи за намаляване на дезинформацията и фалшивите новини. Изключението е „Политическата пропаганда“.

По-задълбоченият семантичен анализ на данните навежда на мисълта, че значителна част от анкетираните свързват практиките на политическата пропаганда главно с по-авторитарните форми на управление, макар че развитието на събитията във водещи демокрации по света от последните години подсказва, че политическата пропаганда е важен инструмент за политическите партии и при демократично управление.

Аудиторията в огромната си част възлага големи надежди на платформите за проверка на фактите и е убедена, че заемането на активна гражданска позиция намалява пространството за дезинформация и фалшиви новини.

Като цяло, различните форми на информационна активност на гражданите в набавянето, разпространението и производството на информация се оценява от аудиторията силно позитивно, макар че би било трудно да се дадат примери, когато някой от най-опасните форми на дезинформация са продукт именно на засилена гражданска активност.

**Графика 8. От какво и как се влияе разпространението на дезинформацията:
Ценности и нагласи**

Голямата част от попълнителите анкетата оценяват позитивно толерирането на различно мнение, но в рамките на някакви широко приети стандарти за позициите и тезите, които могат да се отстояват и тези, които са прекалено крайни (екстремистки). Този извод се налага от сравнението на отговорите на последните два въпроса. Според преобладаващата част от аудиторията толерирането на радикални възгледи и позиции „налива вода в мелницата на дезинформацията“. На този фон очаквано амбивалентно е отношението към избягването на конфронтация и търсенето на компромис. Аудиторията е разделена в преценката си за това дали влизането в конфликт не е (в някои случаи) по-добрият начин за борба с дезинформацията и фалшивите новини.

Централни понятия

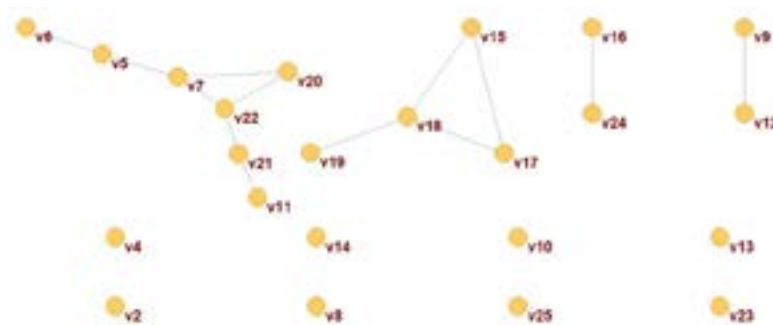
Централна роля в системата от понятия¹ според отговорите, дадени във въпросника играят „демокрацията“, „толерантността към различното мнение“, „готовността за диалог“, „склонността към компромис“ и „приемането на етични кодекси за журналисти“.

Възможно е тези понятия да заемат централно място и в предстоящите дискусии по темата за дезинформацията и фалшивите новини.

1 Техническа бележка: Централността е изчислена чрез създаването на мрежа от понятия, основана на корелационната матрица на всички въпроси относно факторите, влияещи на дезинформацията и фалшивите новини.

В отговорите на въпросника се очертават няколко групи от взаимосвързани понятия:

- ▶ Група 1: „Заемането на активна гражданка позиция“ и „Общото повишаване на образователното равнище“
- ▶ Група 2: „Политическата пропаганда“ и „Управлението „с твърда ръка““
- ▶ Група 3: „Платформите за проверка на фактите“, „Придържането към ясно формулирани ценности“, „Приемането на етични кодекси за журналисти“ и „Прозрачност на медийната собственост“
- ▶ Група 4: „Гражданската журналистика“, „Готовността за диалог“, „Демокрацията“, „Свободата на словото“, „Склонността към компромис“, „Толерантността към различното мнение“ и „Неконфронтационните нагласи“

var1	Активното разпространение на информация	var15	Платформите за проверка на фактите
var2	Активното търсене на информация	var16	Политическата пропаганда
var3	Борбата с речта на омразата	var17	Придържането към ясно формулирани ценности
var4	Воденето на съдебни дела за клевета	var18	Приемането на етични кодекси за журналисти
var5	Готовността за диалог	var19	Прозрачност на медийната собственост (наличието на достъпна публична информация за истинските собственици на медиите)
var6	Гражданската журналистика	var20	Свободата на словото
var7	Демокрацията	var21	Склонността към компромис
var8	Едностранчивото отразяване на събития, аргументи, гледни точки и др. в най-влиятелните медии	var22	Толерантността към различно мнение
var9	Заемането на активна гражданка позиция	var23	Толерирането на радикални възгледи и позиции
var10	Медийният плурализъм (наличието на медии с разнообразен спектър от ценности и журналистически практики)	var24	Управлението „с твърда ръка“
var11	Неконфронтационните нагласи	var25	Фрагментирането на медийния пазар (където има много собственици, никой от които няма твърде голяма аудитория)
var12	Общото повишаване на образователното равнище	var26	Цензурирането на екстремистки медии
var13	Обученията по медийна грамотност		
var14	Отразяването на всички гледни точки в най-влиятелните медии		

Фонд Активни граждани България е на обща стойност 15 500 000 евро, предоставени изцяло от страните донори — Исландия, Лихтенщайн и Норвегия. Програмата ще функционира до 2024 г. и ще допринесе за постигане на общите цели на ФМ на ЕИП и Норвежкия ФМ за намаляване на икономическите и социалните различия и за укрепване двустранните отношения между страните бенефициенти и страните донори.

Целта на Фонд Активни граждани е „Укрепнало гражданско общество, активни граждани и овластени уязвими групи“. Фондът подкрепя дългосрочната устойчивост и капацитета на гражданския сектор, укрепвайки неговата роля в насърчаване на демократичното участие, активното гражданство и човешките права.

Оператор на Фонд Активни граждани България е фондация „Институт Отворено общество – София“ в партньорство с фондация „Работилница за граждански инициативи“ и фондация „Тръст за социална алтернатива“.